

УДК 336.61

Круп'як І.Й.
кандидат економічних наук,
старший викладач кафедри фінансів імені С.І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету

ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСУВАННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ ДЕРЖАВИ

FEATURES OF FINANCING OF PERMANENT STATE ECONOMIC DEVELOPMENT

АНОТАЦІЯ

У статті досліджено проблеми фінансування сталого розвитку економіки держави, які є наслідком стагнаційних тенденцій в інвестиційній сфері та сфері банківського кредитування, зниження основних фінансових результатів діяльності підприємств, падіння реальних доходів та купівельної спроможності населення. Проведено аналіз джерел фінансових ресурсів для забезпечення сталого розвитку економіки країни. Окреслено можливості акумуляції заощаджень населення та чинники, що визначають ефективність банківського кредитування економіки держави. Виявлено особливості зміцнення фінансової бази підприємницьких структур, що сприяють зростанню дохідної частини державного бюджету та створюють умови стійкого розвитку економіки. Узагальнено стимулюючі фактори залучення коштів іноземних інвесторів в економіку держави, що сприяють активізації інвестиційного процесу, впровадженню нових технологій, розвитку малого і середнього бізнесу, зростанню інвестиційного потенціалу країни. Обґрунтовано заходи щодо підвищення рівня фінансового забезпечення сталого розвитку економіки держави для запобігання негативним тенденціям макроекономічної динаміки.

Ключові слова: джерела фінансування, сталий розвиток, капітальні інвестиції, заощадження населення, фінансові ресурси, банківський кредит, бюджетне фінансування, доходи підприємницьких структур.

АННОТАЦИЯ

В статье исследованы проблемы финансирования устойчивого развития экономики государства, которые являются следствием стагнационных тенденций в инвестиционной сфере и сфере банковского кредитования, снижения основных финансовых результатов деятельности предприятий, падения реальных доходов и покупательной способности населения. Проведен анализ источников финансовых ресурсов для обеспечения устойчивого развития экономики страны. Очерчены возможности аккумуляции сбережений населения и факторы, которые определяют эффективность банковского кредитования экономики государства. Обнаружены особенности укрепления финансовой базы предпринимательских структур, которые способствуют росту доходной части государственного бюджета и создают условия для устойчивого развития экономики. Обобщены стимулирующие факторы привлечения средств иностранных инвесторов в экономику государства, что способствуют активизации инвестиционного процесса, внедрению новых технологий, развитию малого и среднего бизнеса, росту инвестиционного потенциала страны. Обоснованы мероприятия по повышению уровня финансового обеспечения устойчивого развития экономики государства для предотвращения негативных тенденций макроэкономической динамики.

Ключевые слова: источники финансирования, устойчивое развитие, капитальные инвестиции, сбережения населения, финансовые ресурсы, банковский кредит, бюджетное финансирование, доходы предпринимательских структур.

ANNOTATION

The problems of financing of permanent state economic development, which are the result of stagnation tendencies in the investment sphere and the bank crediting field, decrease of finan-

cial results of enterprises activity, falling of real incomes and purchasing power of population, were investigated in the article. The analysis of financial resources for provision of permanent economic development of the country was conducted. The possibilities of the population savings accumulation and the factors, which determine the efficiency of bank crediting of the state economy, were outlined. The features of financial base strengthening of business structures, which promote increase of the state budget revenues and create the conditions for permanent economy development, were revealed. Stimulating factors of foreign investors' funds attraction to the state economy, which contribute to the investment process activation, new technologies implementation, small and medium business development, increase of the country's investment potential, were generalized. The arrangements for increase of financial provision level of the state economy permanent development in order to prevent negative trends of macroeconomic dynamics were substantiated.

Keywords: financial resources, permanent development, capital investments, population savings, financial resources, bank credit, budget financing, business structures incomes.

Постановка проблеми. В умовах економічної нестабільності докорінна зміна господарської структури України, низький рівень її галузевої диверсифікації та обмеженість власних фінансових ресурсів унеможливають сталий розвиток економіки держави. Суттєвими перешкодами сталому розвитку є також стагнаційні тенденції в інвестиційній сфері та сфері банківського кредитування, зниження основних фінансових результатів діяльності підприємств, падіння реальних доходів та купівельної спроможності населення. Відтак, незбалансований та неконтрольований розвиток економіки держави практично вичерпує потенціал екстенсивного розвитку та характеризується кумулятивним процесом, за якого падіння інвестиційного та споживчого попиту призводить до зниження виробництва, зменшення використання ресурсів. У цьому контексті множина питань, пов'язаних із фінансовим забезпеченням сталого розвитку економіки країни, зумовлює необхідність ґрунтовних теоретичних досліджень та практичних заходів у напрямі обґрунтування можливостей фінансування сталого розвитку економіки держави та впровадження нових механізмів управління її фінансовими ресурсами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам фінансового забезпечення сталого розвитку економіки держави та регіонів присвячено праці вітчизняних учених: І. Александро-

ва [1], З. Варналія, М. Вахович [2], В. Галушак, З. Герасимчук, М. Данилишина, М. Долішнього, О. Другова [3], Я. Жаліла, В. Замовця, І. Камінської, М. Карліна, Л. Круп'як, В. Пилипів, Я. Хоменко [4], С. Юрія [5]. Аналіз проблем і особливостей фінансової політики розвитку держави здійснювали такі зарубіжні науковці і практики, як С. Вайт, Е. Гіл, Т. Жерейсаті, Д. Кларк, Р. Лукас, Г. Райт, Б. Твіс, В. Стевенс, Р. Хакет, Г. Холіс, Л. Чихладзе.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на наявність багатьох публікацій із проблематики фінансового забезпечення розвитку економіки держави, подальшого дослідження потребують особливості фінансування сталого розвитку її економіки з урахуванням специфіки сучасних економічних перетворень.

Мета статті полягає в аналізі стану, особливостей фінансування сталого розвитку економіки держави та оцінці його наслідків в умовах економічної нестабільності для виокремлення напрямів оптимальної фінансової політики.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сталість розвитку економіки держави значною мірою визначається ефективністю його фінансування. Належне фінансування розвитку передбачає макроекономічне збалансування та дає змогу в довгостроковій перспективі забезпечити високий рівень життя населення. Важливим напрямом у цій сфері є аналіз джерел інвестиційного забезпечення сталого розвитку економіки країни. Так, загальний обсяг залучених прямих іноземних інвестицій в економіку України в 2011 р. становив 44,8 млрд. дол. США, протягом 2013 р. обсяг зростає до 58,2 млрд. дол. США та скорочується до 43,9 млрд. дол. США в 2015 р. При цьому в 2015 р. до десятки основних країн-інвесторів, на які припадає більше 83% загального обсягу прямих інвестицій, увійшли: Кіпр – 12,2 млрд. дол. США, Німеччина – 5,4 млрд., Нідерланди – 5,1 млрд., Російська Федерація – 2,6 млрд., Австрія – 2,3 млрд., Велика Британія – 1,9 млрд., Віргінські Острови – 1,8 млрд., Франція – 1,5 млрд., Швейцарія – 1,4 млрд. та Італія – 0,9 млрд. дол. США [6].

Така диверсифікація залучення прямих іноземних інвестицій в Україну по країнах-інвесторах є суттєвим ризиком залежності економіки держави від політики кількох країн – основних інвесторів. Водночас залучення коштів іноземних інвесторів сприяє активізації інвестиційного процесу, впровадженню нових технологій, розвитку малого і середнього бізнесу, зростанню інвестиційного потенціалу держави. В умовах недостатності внутрішніх фінансових

ресурсів зовнішні інвестиції означають можливість використання акумульованих за кордоном коштів для розвитку конкретних підприємств, що сприятиме сталому розвитку економіки держави. Разом із тим існують об'єктивні причини, які зменшують можливість залучення іноземних інвестицій. Найвагомими перешкодами залучення інвестицій в економіку України є недосконалість законодавства стосовно іноземного інвестування та його нестабільність, нерозвиненість інфраструктури, постійні зміни в рівнях митних платежів.

Недостатню розвиненість інвестиційного ринку в Україні підтверджує також структура капітальних інвестицій за джерелами фінансування (рис. 1). Так, у 2011–2015 рр. основним джерелом фінансування капітальних інвестицій традиційно залишалися власні кошти підприємств та організацій, за рахунок яких здійснено більше половини всіх капіталовкладень. У 2011 р. їх частка в загальному обсязі становила 61,2%, зросла на 5,1% у 2013 році, проте в 2015 р. скоротилась порівняно з попереднім роком на 3,1% і становила в загальному обсязі 67,4%.

У 2011 р. частка кредитів банків та інших позик у загальних обсягах капіталовкладень становила 15,2%, проте скоротилась до 13,9% у 2013 р. та до 7,3% у 2015 р.

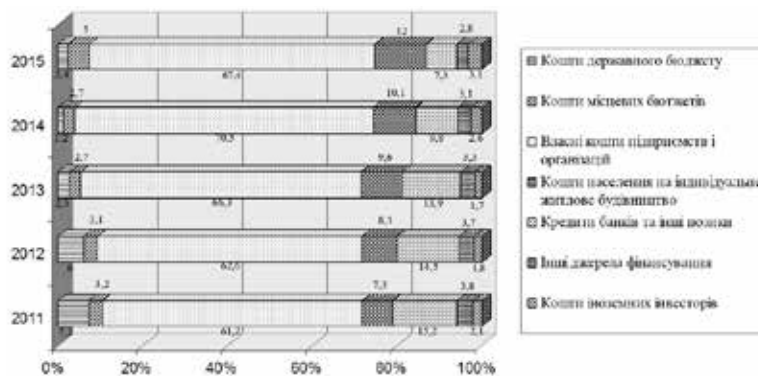

Рис. 1. Структура капітальних інвестицій за джерелами фінансування в Україні в 2011–2015 рр.

Джерело: складено автором за даними [6]

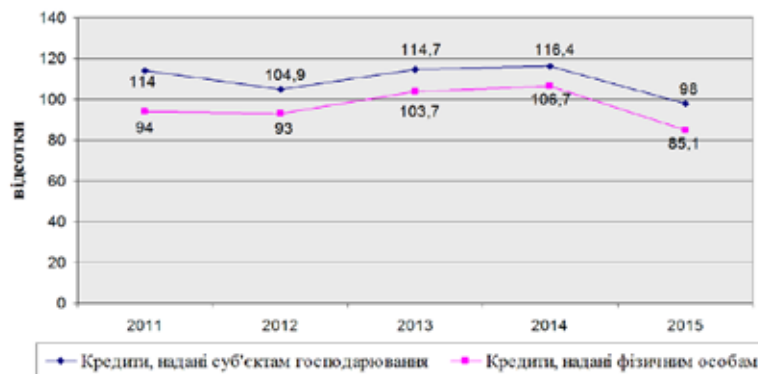

Рис. 2. Темп зростання кредитів, наданих суб'єктам господарювання та фізичним особам в Україні в 2011–2015 рр.

Джерело: розраховано автором за даними [8]

Активно зростає обсяг капітальних інвестицій за рахунок коштів населення на індивідуальне житлове будівництво – з 17 589,2 млн. грн. у 2011 р. до 24 072,3 млн. грн. у 2013 р., що становить 9,6% від загального обсягу інвестицій, у 2015 р. значення даного показника зросло до 12%.

Незначним залишається фінансування капітальних інвестицій за рахунок коштів іноземних інвесторів, що зумовлене незадовільним інвестиційним кліматом у державі. У 2013 р. частка фінансування капітальних інвестицій за рахунок коштів іноземних інвесторів скоротилася на 0,4% порівняно з 2011 р. та становила 1,7%. Винятком був лише 2015 р., коли обсяг іноземних інвестицій зріс до 3,1% від загального обсягу фінансування.

Кошти державного бюджету, що спрямовуються на капіталовкладення, у 2011 р. становили 17 376,7 млн. грн., у 2013 р. ця сума скоротилася до 6 174,9 млн. грн., або з 7,2% до 2,5% від загального обсягу інвестицій. У 2015 р. частка коштів державного бюджету скоротилася до 2,4% у загальному обсязі відповідних інвестиційних ресурсів. За рахунок коштів місцевих бюджетів було освоєно 3,2% від загального обсягу капіталовкладень, що є досить низьким показником, у 2013 р. значення даного показника скоротилось до 2,7%, проте в 2015 р. зросло до 5%.

Отже, в Україні за незначного бюджетного та обмеженого іноземного фінансування капітальних інвестицій низьким залишається рівень інвестиційного забезпечення сталого розвитку економіки країни. На думку Л.Б. Круп'як, така ситуація пояснюється невирішеністю питань, пов'язаних із підвищенням зацікавленості в інвестуванні, збільшенням обсягів інвестицій з усіх можливих джерел та їх спрямуванням на реалізацію стратегічних цілей економіки держави [7].

Важливим джерелом фінансування сталого розвитку економіки держави є банківський кредит, що оптимізує пропорції суспільного відтворення, забезпечує належну концентрацію та централізацію капіталу, сприяє саморегуляції економічної системи та вирівнюванню норм прибутку за різними галузями економіки. Банки спрямовують кошти на виробничі цілі, забезпечують домашні господарства та фірми інструментами управління ризиком, здійснюють контроль над кінцевим використанням кредитних ресурсів. У цьому контексті невід'ємною складовою частиною стратегії сталого розвитку економіки держави є створення умов для підвищення ємності банківського сектору. Однак у 2011–2015 рр. в Україні гостро стояла проблема кредитування пріоритетних напрямів розвитку економіки. Нераціональна кредитна політика комерційних банків стала однією з причин обмеження кредитування виробництва та розгортання інфляційних процесів. Високими залишалися процентні ставки плати за кредит та короткими – терміни кредитування (коротко-строкові кредити використовувались лише для

вирішення поточних проблем). Як наслідок, знижувалась віддача на капітал і зменшувалась доступність кредитів для менш рентабельних видів економічної діяльності держави. Водночас протягом звітного періоду збільшуються фактичні обсяги кредитування суб'єктів господарювання, що становили 75% від загального обсягу кредитів, наданих суб'єктам господарювання та фізичним особам. Так, у 2011 р. в Україні суб'єктам господарювання було надано кредитів на суму 580,9 млрд. грн., у 2013 р. значення даного показника зросло на 117,9 млрд. грн. та на 205 млрд. грн. у 2015 р. [8]. При цьому темп зростання обсягу кредитування суб'єктів господарювання в 2012 р. становив лише 104,9% порівняно з попереднім роком, досяг свого максимального значення в 2014 р. (116,4%), однак у 2015 р. скоротився до 98% порівняно з попереднім роком (рис. 2).

Разом із тим у 2011–2013 рр. скорочуються обсяги кредитування фізичних осіб. У 2014 р. обсяг кредитування фізичних осіб становив 179 млрд. грн., тобто зріс на 4,4 млрд. грн. порівняно з 2011 р. Темп зростання обсягу кредитування фізичних осіб збільшується з 93% у 2012 р. до 106,7% у 2014 р. та суттєво зменшується в 2015 р. – до 85,1%. Причиною цього є низькі доходи населення, які визначають його платоспроможність, а також функціонування значних коштів поза банками, у «тіньовій» економіці.

Відтак, кредитна політика в Україні як система заходів, спрямованих на фінансову підтримку її сталого розвитку, не враховує пріоритети цього розвитку, можливості кредитної підтримки суб'єктів господарювання та населення з метою посилення стимулюючого впливу кредиту на соціально-економічні процеси.

Значний резерв фінансових ресурсів на забезпечення сталого розвитку економіки держави становлять заощадження фізичних осіб, які можна ефективно трансформувати в інвестиції. Стан заощаджень населення країни відображає процеси її економічного розвитку, включаючи соціальні аспекти, а також ефективність функціонування фінансової і банківської систем. Водночас у 2011–2015 рр. більша частина населення України стала неспроможною заощаджувати, крім того, грошові доходи громадян тінізувалися. Так, у 2011 р. порівняно з попереднім роком темп зростання заощаджень населення становив лише 76% за фактичного обсягу заощаджень 123 123 млн. грн. (табл. 1). Дане значення вказує на те, що в 2011 р. сукупні витрати населення переважали над його доходами, що й не дало змоги робити населенню відповідні заощадження.

Однак у 2012 р. темп зростання збільшився до 119% і досяг максимального значення в 2015 р. (120%), при цьому в 2014 р. фактичне значення заощаджень населення суттєво скоротилося, а темп їх зростання становив лише 71,7%. Різні значення темпу зростання заощаджень не могли не позначитись на частці заощаджень населення

в його сукупних доходах. Так, унаслідок зменшення темпу зростання заощаджень громадян України їх частка в сукупних доходах населення скоротилась з 10% у 2011 р. до 7,5% у 2013 р. та 5,4% у 2014 р. і лише в 2015 р. зросла на 0,3% порівняно з попереднім роком.

Таким чином, у 2011–2015 рр. темпи зростання заощаджень населення та їх частка в сукупних доходах указують на низький рівень довіри населення України до держави, комерційних банківських структур через можливість їх банкрутства чи реорганізації, низькі ставки за депозитами, відсутність гарантій повернення депозитів фізичних осіб за рахунок відповідного страхового фонду. Саме тому забезпечення сталого розвитку економіки держави потребує послідовних і зважених заходів Національного банку України щодо вирішення описаних проблем.

Тривала дія вищезазначених факторів негативно позначилась на стані фінансових ресурсів підприємств держави як одного з важливих джерел її сталого розвитку. Оскільки поповнення оборотних коштів суб'єктів господарювання відбувається за рахунок прибутку, його зростання або зменшення визначає відповідні тенденції економічного розвитку. Так, протягом 2011–2012 рр. в Україні несуттєво зростали показники фінансових результатів діяльності підприємств, зокрема чистий прибуток збільшився на 1,9%, при цьому збиток підприємств зріс на 16,9% (табл. 2). Як наслідок, зменшуються позитивне сальдо та відсоток прибуткових підприємств.

Однак ситуація кардинально змінилась у 2013–2015 рр. У 2014 р. порівняно з попереднім роком через зростання збитків підприємств на 423,7%, а чистого прибутку – на 142,6% сальдо фінансової діяльності стало від'ємним і становило -523 587,0 млн. грн., у 2015 р. від'ємне сальдо зменшується до -230612,6 млн. грн. Вод-

ночас питома вага прибуткових підприємств зростала протягом усього звітного періоду, а саме: з 65,1% у 2011 р. до 65,9% у 2013 р. та до 68,1% у 2015 р. За видами економічної діяльності найбільші збитки підприємств країни мали місце в промисловості, торгівлі, транспорті, фінансовій та страховій діяльності.

Таким чином, у 2011–2015 рр. фінансові результати діяльності підприємств держави активно знизились, що, своєю чергою, поглибило проблему забезпечення сталості її розвитку. Водночас високий фінансовий потенціал підприємств та організацій країни сприяє зростанню дохідної частини її бюджету, отже, створює умови для стійкого розвитку економіки.

Висновки. Недостатня розвиненість інвестиційного ринку в Україні, нераціональна кредитна політика комерційних банків, обмежені можливості заощаджень населення та низькі фінансові результати діяльності підприємств є суттєвими перешкодами сталому розвитку її економіки. Саме тому, ґрунтуючись на результатах дослідження, пропонуємо заходи щодо забезпечення належного фінансування сталого розвитку економіки держави. Так, підвищення фінансової самостійності підприємств України можливе на основі зниження податкового навантаження на суб'єктів господарювання, широкого запровадження прискореної амортизації основних фондів, реорганізації системи оплати праці.

Для стимулювання сталого розвитку економіки держави інвестиції доцільно спрямовувати на підтримку пріоритетних галузей, виробничу діяльність структуроутворюючих підприємств із метою нівелювання дії чинників, що викликають її дестабілізуючий стан. Водночас за рахунок зовнішніх запозичень неможливо забезпечити сталий розвиток економіки, що потребує розробки грошово-кредитної політики стимулювання внутрішніх заощаджень.

Таблиця 1

Показники заощаджень населення України в 2011–2015 рр.

Показники	Роки				
	2011	2012	2013	2014	2015 ¹
Заощадження населення (млн. грн.)	123123	147280	116266	83320	100067
Питома вага заощаджень населення в його сукупних доходах (%)	10	10,1	7,5	5,4	5,7
Темп зростання заощаджень населення (у % до попереднього року)	76	119	79	71,7	120

¹ Попередні дані.

Джерело: розраховано автором за даними [6]

Таблиця 2

Фінансові результати діяльності підприємств України в 2011-2015 рр.

Показники	2011	2012	2013	2014	2015
Прибуток (млн. грн.)	272726,2	277938,5	234513,7	334517,3	279049,8
Збиток (млн. грн.)	150516,2	176053,8	205230,5	858104,3	509662,4
Сальдо (+,-) (млн. грн.)	12210,0	101884,7	29283,2	- 523587,0	- 230612,6
Підприємства, які одержали прибуток (у % до загальної кількості)	65,1	64,5	65,9	66,3	68,1
Підприємства, які одержали збиток (у % до загальної кількості)	34,9	35,5	34,1	33,7	31,9

Джерело: дані Державної служби статистики України без урахування бюджетних установ [6]

Для залучення додаткових кредитних ресурсів в економіку України доцільним є: формування ефективної кредитної політики як одного з важелів реформування економіки шляхом збільшення обсягів кредитів та раціонального їх спрямування на забезпечення розвитку наукоємних галузей і підприємств; упровадження пільгового кредитування інноваційних та експортоорієнтованих проектів, що передбачені державними програмами пріоритетного розвитку; розвиток мікрокредитування, що дає змогу реалізувати спеціальний підхід до оцінки кредитоспроможності малих підприємств, здешевлює мікрокредити для позичальників за збереження достатньо високого рівня рентабельності.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Александров І.О. Стратегія сталого розвитку регіону: [монографія] / І.О. Александров [та ін.]; НАН України, Ін-т екон. пром-ті, Донец. нац. ун-т. – Донецьк, 2010. – 203 с.
2. Вахович І.М. Фінансове забезпечення сталого розвитку регіонів України: міжбюджетні відносини та інноваційні інструменти стимулювання: [монографія] / І.М. Вахович. – Луцьк: Волиньполіграфтм, 2014. – 331 с.
3. Другов О.О. Аналіз джерел фінансування розвитку малого та середнього бізнесу в Україні / О.О. Другов // Стратегічні пріоритети. – 2008. – № 4 (9). – С. 115–120.
4. Хоменко Я.В. Стратегія сталого економічного зростання регіонів України: [монографія] / Я.В. Хоменко; НДЕІ Мінекономіки України. – Донецьк: ДРУК-ІНФО, 2008. – 389 с.
5. Юрій С.І. Проблеми фінансового забезпечення розвитку депресивних територій в умовах трансформації економічних процесів / С.І. Юрій, І.Й. Круп'як // Регіональні аспекти розвитку і розміщення продуктивних сил України. – 2008. – Вип. 13. – С. 5–11.
6. Державна служба статистики України. Статистична інформація [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
7. Круп'як Л.Б. Інвестиційне забезпечення розвитку економіки регіону / Л.Б. Круп'як, І.Й. Круп'як // Ефективна економіка. – 2015. – № 12 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=4685>.
8. Національний банк України. Статистичні матеріали [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/>.